

УДК 94(439)-058.12 «12»

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ КОРОЛІВСЬКОЇ ВЛАДИ ТА ПРЕДСТАВНИКІВ МАГНАТСЬКОЇ ВЕРХІВКИ В УГОРСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ В ОСТАННІЙ ТРЕТИНІ XIII СТОЛІТТЯ

Казаків О. О. (Ужгород)

Стаття висвітлює взаємовідносини останніх представників правлячої династії Арпадів із представниками магнатської верхівки Угорського королівства. Особлива увага приділяється діяльності магнатських родин, спрямованій на послаблення королівської влади й посилення свого впливу на політичне та соціально-економічне життя Угорщини в останній третині XIII століття.

Ключові слова: Арпади, Угорське королівство, магнати, магнатські володіння.

Постановка проблеми. Події останньої третини XIII - початку XIV століть мали важливе значення в історії Угорського королівства. Цей період позначений показовими змінами як у політичному (вимирання правлячої династії Арпадів), так і в суспільному (зміна існуючих на той час суспільних відносин, зокрема взаємин королівської влади із представниками магнатської верхівки, боротьба дрібного та середнього дворянства за свої права, активізація міст) житті держави.

Здійснені королем Белою IV (1235-1270) заходи дозволили відновити військовий потенціал Угорського королівства. Дарування землі значно збільшило кількість осіб, які отримали можливість придбати дороге озброєння. Вони були готові надавати свої послуги королівській владі на рівні зі зростаючою масою фаміліаріїв, які служили магнатам і становили основу їхніх військ. Хоча офіційно будівництво замків вимагало дозволу короля, незабаром ця справа вийшла з-під контролю центральної королівської влади. Оскільки землевласники поступово усвідомили тісний зв'язок між своєю владою та утриманням замку, головним мотивом будівництва кам'яних замків почав виступати страх перед силою феодала-сусіда, а не необхідність зміцнення обороноздатності королівства. Протягом останніх десятиліть XIII ст. у будівництві замків розпочалася справжня гонка. Більше того, під час громадянської війни, яка відбулася в 1260-х рр. між королем Белою IV та його старшим сином, майбутнім королем Іштваном V, ці замки довели свою спроможність протистояти облозі королівських армій, якщо їх захисники мали достатню кількість води, їжі та рішучості [13, с. 232].

Причини цього криються в певних відмінностях середньовічної угорської системи взаємовідносин у середині стану дворянства, адже грамоти, якими земля передавалася в користування, не містили чітких вимог щодо відданості користувача такої землі відносно до дарувальника. Фактично, готовність служити своєму сюзеренові повністю залежала від бажання васала. Але барони Бели IV,

які ще добре пам'ятали жах монгольського вторгнення, готові були йти на поступки і служити королю, таким чином закладаючи фундамент нової військової системи [5, с. 99].

Разом з тим, саме це заклало підмурівок тих проблем, які протягом декількох десятиліть будуть справляти визначний вплив на життя Угорського королівства. Йдеться про формування потужних центрів магнатської влади, їх непідконтрольність королю та вплив представників світської аристократії на всі без винятку аспекти життя держави.

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз перебігу взаємовідносин королівської влади з представниками магнатської верхівки Угорщини в останній третині XIII ст. Вибір теми зумовлений тим, що в історичній науці вказане питання й досі всебічно та ґрунтовно не вирішене.

Огляд джерел, досліджень і публікацій. Змістовними і детальними в плані вивчення суспільно-політичного становища земель Угорського королівства протягом 1270-1320 рр. є праці доктора Угорської академії наук Атілли Жолдоса [13-16]. У своїх дослідженнях, зокрема у статті «Королі та магнати Угорщини на зламі XIII-XIV століть» [13] автор розглядає політику останніх королів з династії Арпадів, питання утворення і підйому магнатських володінь. Значний інтерес до згаданого питання викликає праця Яноша Карачоня, присвячена історії угорських шляхетських родів. Автор здійснив фахове вивчення історії походження окремих родин, їх впливу на соціально-політичне життя Угорщини у XIII та XIV століттях [11]. Велику увагу діяльності представників магнатської верхівки в зазначений період приділяє у своїх працях координатор Центру історичних студій із богемістики та словакістики, завідувач кафедри історії стародавнього світу і середніх віків ДВНЗ «УжНУ» Ігор Ліхтей [7].

Виклад основного матеріалу. Після смерті короля Бели IV 3 травня 1270 р. одноосібним правителем Угорщини став його син Іштван. Коронація Іштвана V (1270-1272) відбувалася в умовах послаблення королівської влади. Початок цьому процесу

поклато суперництво між покійним королем Белою IV та його сином, на той час «молодшим королем» Іштваном. Це суперництво вилилося в низку збройних конфліктів, за результатами яких обидві сторони змушені були шукати компроміс. Їхні сімейні чвари наочно висвітлили проблему, яка протягом наступних десятиліть буде послаблювати інститут королівської влади й у підсумку призведе до його занепаду. Йдеться про вихід на передові позиції соціально-політичного життя Угорщини ряду магнатських родин, піднесення яких припало на часи правління Бели IV.

1272 р. в Угорщині загострилося протистояння магнатських угруповань. Бан Славонії Йоахім Гуткелед (батько якого Стефан Пектарі також був баном Славонії у 1248-1264 рр.) 24 червня захопив принца Ласла та відвіз його в замок Капронця (нині Копривниця, біля Загреба). Іштван V відразу оточив замок, але не зміг витримати потрясіння від звістки, що в заколоті зі славонським баном брала участь королева Єлизавета (Ержибет Кун), яка могла перебувати в інтимних зв'язках із баном, та раптово помер 6 серпня того ж року. Барон Гуткелед і королева 3 вересня 1272 р. в місті Секешвехервар проголосили юного принца новим королем Угорщини Ласлом IV (1272-1290). В той самий час старе оточення короля Бели IV висунуло свого кандидата на трон – його онука Белу Ростиславовича, бана Мачви. Останній був племінником Галицько-Волинського князя Льва Даниловича та Краківського і Сандомирського князя Болеслава Стидливого, а також шурином чеського короля Пршемисла Оттокара II [6, с. 71]. Прибічники бана Мачви здійснили збройний напад на будинок королеви Єлизавети, але були відбиті загоном барона Міклоша Пока. Магнати вмовили Белу Ростиславовича прийняти коронацію його двоюрідного брата. Втім, вже в листопаді 1272 р. його було підступно вбито наближеним до Йоахіма Гуткеледа Генріхом Кесегі (Нейметуйварі). Барон Гуткелед, який 1273 р. очолив королівську раду, дістав посаду королівського надскарбія та Пожонського жупана (*magister tauarnicorum et comes de Posonio*), одружився з Марією, донькою Романа Даниловича та Гертруди Бабенберг [9, с. 12-14]. Марія була легітимним нащадком частини Штирії із центром у місті Юденбург. 1274 р. королева Єлизавета спробувала позбутися опіки Гуткеледа, який ставав щораз амбіційнішим, але останній знову захопив юного короля Ласла IV, якого раніше звільнив з полону магнат Петер Чак, давній суперник Геткеледа та Кесегі.

В перші роки правління Ласла IV розподіл сил між ворогуючими угрупованнями магнатів, які брали участь у міжусобиці 1272 р., часто залежав від того, наскільки потужним був їхній вплив на Трансільванію. Модель герцогства виявилася для Трансільванії цілком органічною. Цю форму правління неодноразово намагалися відтворити магнат-

ські угруповання з числа колишніх прибічників «молодшого короля» Іштвана часів його міжусобиці з батьком. Після ефемерної реставрації свого становища, яка відбулася після коронації Ласла IV, аристократія поставила воєводу Міклоша Гередьє (1272-1274) правителем цього регіону. Але з 1274 р. контроль над Трансільванським воєводством, Сибіу і банатом Северин перейшов до угруповання на чолі з Мате Чаком. Він намагався відтворити герцогство, однак його панування було скинуте в результаті повстання німецьких колоністів у лютому 1277 р. Це повстання підтримали дворяни з роду Хедері. Дворічний конфлікт завершився 1279 р. поразкою саксів, які були розбиті загонами родини Аба [1, с. 160].

Барон Йоахім Гуткелед загинув у квітні 1277 р. під час війни зі славонськими магнатами Бабонічами. Відразу розпочалася боротьба між ними та кланом Кесегі. Цими обставинами вирішила скористатися королева Єлизавета, яка за підтримки куманських племен та короля Рудольфа Габсбурга проголосила Ласла IV, якому виповнилося 15 років, повнолітнім. За ініціативою єпископату на Ракоському полі поблизу міста Пешт відбулося зібрання прелатів, магнатів, дворян і куманів, які намагалися знайти вихід із політичної ситуації, що склалася. Серед присутніх на цьому зібранні не було жодного представника вільних королівських міст. Зібрання заявило, що король Ласло IV досяг повноліття, і зобов'язало його встановити мир в Угорському королівстві [5, с. 102].

Ласло IV відкрито спирався на куманську знать, через що й дістав своє прізвище – Кун. 13 липня 1277 р. було укладено німецько-угорський союз, а 11 серпня того ж року обидва королі зустрілися в Геймбурзі на кордоні Угорщини та Австрії. Ласло Кун став союзником Рудольфа Габсбурга і підштовхував його до війни із чеським королем [2, с. 132].

Війна поновилася 1278 р. та завершилася жорстокою битвою під Дюрнкрутом (Сухі Крути, Моравське поле), неподалік від впадіння річки Морави в Дунай, 26 серпня 1278 р. Союзниками короля Рудольфа в цій битві виступили 20 тис. угорських та половецьких вояків під командуванням палатина Мате Чака та крайового судді Штефана з роду Гуткелед [7, с. 291]. Чеський король Пршемисл Отакар II загинув на полі битви. Участь у цій битві відчутно підняла авторитет юного угорського короля на батьківщині. Навіть угруповання Кесегі, яке ще влітку 1278 р. об'єдналося з родиною Бабонічів та проголосило свого власного короля – Андраша Венеційського, принесло присягу на вірність Ласлу IV та відправило Андраша назад до Венеції.

Родина Кесегі представляла ще один ранній приклад створення магнатської династії в Угорському королівстві. Її предки мігрували до королівства зі Штирії в середині XII століття. Основу

майбутньої потужності родини Кесегі заклав Генрік, який пізніше став відомим як «Великий». Генрік, як і Пал Гередьє, був одним із найнадійніших прибічників короля Бели IV. Його родинні маєтки були розташовані в комітаті Вац, де він збудував свої перші замки, отримавши ще принаймні два в якості подарунку від короля [15, с. 651-653]. Таким чином, Генрік установив контроль над територією, розташованою в західній частині королівства. Для його нащадків це означало можливість розширення своєї влади у значній частині регіону. Важливо відзначити, що, на відміну від Пала Гередьє, Генрік Кесегі зумів збудувати свою особисту владу, не конфлікуючи зі своїм королем Белою IV [11, с. 482].

Ласло IV намагався відстоювати свою самостійність від магнатів, спираючись на підтримку куманського війська. З метою посилити свій контроль над Трансільванією, король об'єднався з родиною Борша, яка на той момент не відігравала значної ролі в політичному житті королівства. Допомогу, яку надав королю глава цього роду Томаш Борша та його шість синів, було оцінено належним чином. Король Ласло IV передав їм численні маєтки, а також запропонував посади у своїй королівській адміністрації, призначивши старшого сина Борша Роланда воєводою Трансільванії, а його молодшого брата Якоба, найчастіше згадуваного просто як «Копаш», – своїм конюшим [14, с. 40]. Ласло IV вважав, що в цій родині він знайшов союзників, «чій лояльність, мужність і працьовитість», – як це було проголошено в одному з його офіційних документів, – успішно спрямовували і захищали Угорщину в часи наших предків». Певний час Роланд та його брати були вірними союзниками Арпадів. Проте родина Борша вже відчула смак влади, а це означало, що її представники будуть домагатися власної вигоди і діяти всупереч інтересам короля [13, с. 215].

1279 р. на численні прохання прелатів в Угорщину з Риму прибув єпископ Філіппо де Фермо з місією християнізації куманів, які на той час зберігали свою культуру й вірування. Грамота папи Миколая III містила 14 статей. Серед іншого вона включала такі вимоги: заборонити голити бороду й вуса, провести розселення куманів за окремими регіонами, а основною вимогою було хрещення. Під тиском магнатської верхівки король був змушений видати грамоту від 1 серпня 1279 р., згідно з положеннями якої знать кунів прирівнювалася до шляхти, а основна маса вільних кочівників – до феодально залежних селян [8, с. 176-180]. 1279 р. в місті Буда було скликано церковний собор, проведенню якого король не зміг запобігти. Рішення собору передбачало захист церковного майна від зазіхань магнатів; неправомірні дії останніх загрожували їм інтердиктом. Ці рішення, однак, виконані не були. Ласло IV продовжував використовувати військові загони куманів. Зрештою, король був змушений

визнати ці рішення, але не квапився застосовувати їх на практиці, розуміючи, що це може призвести до катастрофи. Через небажання короля підкоритися вказівці церкви папський легат Філіппо де Фермо в жовтні 1279 р. наклав інтердикт на Ласла IV та все Угорське королівство. Ласло IV наказав схопити легата й видав його куманам. У відповідь на це воєвода Трансільванії Фінта Аба захопив короля в полон. У результаті мирних перемовин король отримав волю, натомість, зі свого боку, висунув вимогу куманам, згідно з якою вони повинні були відмовитися від кочового способу життя. Внаслідок цього кумани підняли повстання та пограбували східні території Угорщини. Церковна і магнатська верхівка Угорщини об'єдналася та змусила короля стати на чолі війська, з яким він виступив проти своїх колишніх союзників – куманів. Король розбив їх у Сербії при Саланкемені [3, с. 161]. Владу в Буді захопив воєвода Трансільванії Фінта Аба. Для боротьби з ним Ласло IV був змушений примиритися зі своїми давніми ворогами – родиною Кесегі. 1281 р. він призначив Яноша Кесегі на посаду надора (королівського палатина). Фінта Аба був розбитий, а 1282 р. Ласло IV остаточно переміг куманські загони на території комітату Чонград. Частина куманів пішла з Угорщини на Балкани [12, с. 194].

Король Ласло IV неухильно втрачав свій авторитет. Угорщина опинилася в руках магнатів, які займалися привласненням земель та грабунком державної скарбниці. Намагаючись протистояти їхньому свавілля, король запрошував собі на допомогу загони монголів, які несли з собою лише розорення та анархію. Саме в цей час на території східної Угорщини утверджується Омоде з роду Аба, на північному заході країни посилюються позиції Чаків [4, с. 75].

В останній третині XIII ст. відбувалося перетворення містечок у міста. Відомі королівські грамоти, в яких закріплені права, привілеї та обов'язки містян таких міст як Дьор, Пожонь, видані 1271 та 1291 роками відповідно. Виникнення нових міст було вигідно не тільки їх жителям, але й королю, який отримував від них ренту. При цьому характерно, що права міста змогли дістати лише ті поселення, які були розташовані на землях королівського домену. Містечкам, розташованим на територіях магнатських володінь, не вдалося вибороти собі такі права. Це свідчить про те, що особиста залежність від магнатів на цих територіях була сильнішою, ніж на королівських землях. Процес феодалізації територій, що перебували під владою магнатів, проходив більш інтенсивно, у зв'язку з чим відбувалося зростання їхньої влади. Це зупинило економічний розвиток містечок на рівні сільських поселень, обумовило нечисленність угорських міст та їх політичну слабкість [3, с. 148].

В останні роки свого правління король Ласло IV вважав, що Угорське королівство стоїть на межі

загибелі, оскільки він нічого не може протиставити сепаратизму магнатської верхівки. Король залишив столицю та дружину й пішов до кунів, які ще залишалися на території Угорщини. Він повною мірою перейняв їхні звичаї, мову та усунувся від вирішення державних справ.

Навесні 1287 р. Борша та їхні союзники розгромили сили короля Ласла IV. З цього часу відносини між родиною Борша та королем були ворожими, а контроль королівської влади над Трансільванією став не більш ніж номінальним. Того ж року короля за його прихильність до куманів було відлучено від церкви. Розглядалася навіть можливість проголошення проти нього хрестового походу [5, с. 103]. До цього справа не дійшла, оскільки 10 липня 1290 р. за сприяння родин Кесеґі та Борша короля Угорщини Ласла IV було вбито. За іронією долі король прийняв смерть саме від близьких до нього половців – Арбоца, Тертеля та Кеменца. Існує версія, згідно з якою це була помста королю за «Половецькі закони» [16, с. 77-87].

Після смерті Ласла IV вимерла основна гілка династії Арпадів. Найбільше прав на трон Угорщини мав Андраш, онук Андраша II та син Іштвана Постума, правителя Славонії. Андраш народився у Венеції близько 1265 р. Його мати Томазіна походила зі знатної родини Морозіні. Після смерті свого батька 1272 р. від виховувався у Венеції у своїх родичів. Як було зазначено, ще 1278 р. Янош Кесеґі запросив Андраша в Угорщину, де той висловив свої претензії на Славонію. Але це був період після перемоги на Моравському полі, коли авторитет Ласла IV піднявся на найвищий рівень. За таких умов Андраш утратив покровительство клану Кесеґі, що приніс васальну присягу законному монарху. На початку 1290 р. Кесеґі за підтримки Естергомського архієпископа Лодомера, який на той час відлучив від церкви Ласла IV, знову запросили венеційського патріарха в Угорщину, обіцяючи йому корону. 23 липня 1290 р. Андраш був коронований в Естергомі новим королем Угорщини Андрашем III (1290-1301). Представники церковної та магнатської верхівки змусили його підписати декрет, в якому містилися зобов'язання дотримуватися законів королівства та шляхетських вольностей, а також поважати їхні привілеї. Було також висунуто вимогу розпочати боротьбу з анархією. Для цього королю було необхідно оволодіти замками, що були зведені без дозволу, повернути незаконно захоплені землі та щорічно проводити державні збори [5, с. 103].

У травні 1291 р. король прибув до Трансільванії, де в місті Альба-Юлія провів перемовини з представниками привілейованих станів цього регіону з метою заручитися їхньою підтримкою [1, с. 164]. Зокрема, родина Борша підтримала домагання короля Андраша III, онука короля Андраша II, на престол Угорщини після смерті короля Ласла IV 1290 р., заклавши цим основу для кількох років

нормальних відносин із новим монархом. Однак у середині 1294 р. Роланд Борша, воєвода Трансільванії, вирішив розширити свої володіння, чим завдав втрат Бенедиктові, єпископу Варада (Орадя, Румунія), та взяв в облогу одну з фортець, що належали до єпископату. Захисники вирішили здати фортецю Роландові та його братам на певних умовах. Король Андраш III відповів на це воєнною акцією, взявши в облогу замок Адріан, головне володіння родини Борша, хоча й невідомо, чи виступили королівські армії проти них десь у Трансільванії або Східній Угорщині. Після капітуляції Роланд Борша дістав королівське пробачення, проте втратив посаду воєводи та політичний вплив у Трансільванії. Однак як Роланд, так і його брати продовжували володарювати над великою частиною регіону Затисся протягом десятиліть після цього [10, с. 130-131, 142]. На заміну Роланду Борша новим воєводою Трансільванії король призначив Ласла Кана, який став ключовою фігурою в цьому регіоні до 1315 р.

Намагаючись посилити свої позиції на північному заході королівства, король Андраш III 1293 р. призначив Мате Чака шталмейстером, а три роки потому – палатином. Анонім ставив його предків в один ряд із сімома вождями племен – завойовниками батьківщини. Згідно з повідомленням Аноніма, Елед був одним із завойовників батьківщини, якому Арпад передав ліс Вертеш, розташований на захід від Секешфегервара, де потім онук Еледа, котрий походив від його сина Саболча, побудував замок Чак [11, с. 348]. Однак після встановлення своєї влади навколо успадкованого маєтку Топольчани (нині в Словаччині) в комітаті Нітра Мате Чак розірвав стосунки з королем Андрашем і 1297 р. вступив у збройний конфлікт із силами, лояльними до короля. Андраш III був не в змозі підкорити Мате Чака, який до перших років XIV століття розширив свою владу до Дунаю на півдні й до Гарамту на сході [13, с. 218-219].

Нестабільність політичного життя Угорщини посилювалася тим, що Андраш III не міг позбутися сумнівів щодо свого походження, адже його батька Іштвана Постума свого часу було проголошено бастардом, незаконнонародженим. Через це новий король зіткнувся з появою ряду інших претендентів на трон, серед яких найбільшу силу мали представники Неаполітанської Анжуйської династії. Сестра покійного короля Ласла IV, королева Марія, відкрито почала вимагати угорську корону для свого сина Карла Мартела, звинувативши Андраша III в узурпації влади. Королева спиралася на підтримку папської курії та вносила смути в політичне життя Угорщини.

Здійснюючи реформи, покликані зміцнити королівську владу й васальну залежність аристократії, Андраш III орієнтувався на різні стани, зумівши до кінця свого правління поновити певну стабільність у державі. Він змусив деяких представ-

ників магнатської верхівки піти на співпрацю, але не мав сил подолати владу своїх баронів, які управляли своїми володіннями не рахуючись із особою короля. Цьому серйозно перешкождала як слабкість його особистого становища, так і позиція магнатів, котрі не були зацікавлені у зміцненні королівської влади. На той момент вони почали відкрито протиставляти себе королівській владі.

Король Андраш III не зміг запобігти висадці 1295 р. Карла Мартела в Далмації та 1300 р. Карла Роберта у Спліті. На бік останнього перейшли хорватські магнати на чолі з Павлом Шубичем. Смерть короля, яка настала 14 січня 1301 р., дала старт багаторічній громадянській війні в країні.

Висновки. Остання третина XIII століття була тяжким випробуванням для інституту королівської влади в Угорському королівстві. Тривале правління короля Бели IV завершилося міжусобицею з власним сином – майбутнім королем Іштваном V та фактичним поділом територій Угорщини. В цей період обидві сторони активно залучали до вирішення сімейних питань представників вищої аристократії. Саме в цей час Трансильванія дістала свій виключний статус, що зробило контроль над нею важливим чинником політичного життя Угорського королівства. Правління короля Іштвана V виявилось нетривалим і завершилося зрадою та збройним виступом опозиційної групи магнатів, які відчували свою силу та спроможність диктувати свою волю представникам правлячої династії.

Коронація наступника Іштвана V – його неповнолітнього сина Ласла IV – стала можливою завдяки підтримці, яку надала йому група магнатів на чолі зі славонським баном Йоахімом Гуткеледом. При цьому до проголошення свого повноліття, Ласло IV не був самостійною фігурою, а перебував під цілковитим контролем свого оточення. Та й сама коронація відбулася з волі магнатів, які підтриму-

вали його мати – королеву Єлизавету. Відцентрові тенденції, що набирали обертів в Угорщині, позбавили короля можливості стабілізувати внутрішню ситуацію в королівстві. Активне формування магнатських володінь зменшило території королівського домену й позбавило правлячу династію військової підтримки. Намагання втримати свою владу шляхом протиставлення одних магнатських угруповань іншим не принесло бажаного результату та остаточно зменшило повагу до Ласла IV. Ті магнати, яких Ласло IV прагнув залучити на свій бік, відстоювали свої інтереси і зрештою зрадили короля. Було створено опозицію, в яку ввійшли представники церковної та світської верхівки. Через її діяльність король втратив підтримку куманських племен. Останні роки правління Ласла IV принесли анархію та розбрат у життя Угорського королівства. Зрештою, непопулярного монарха було вбито його підданими.

Вступ на трон нового короля Андраша III нічого не змінив у політичному житті Угорщини. Останній представник чоловічої гілки династії Арпадів дістав трон як ставленик одного з магнатських угруповань. Спираючись на дрібну та середню шляхту, король зміг на певний час стабілізувати становище в Угорщині, але не мав достатніх сил для протидії могутнім магнатським угрупованням, які щосили опиралися його намаганням посилити свою владу та змушували короля йти на компроміси. Саме за часів правління цього монарха остаточно сформувалися й посилилися магнатські володіння. Важливим чинником крихкості становища Андраша III було те, що його походження постійно піддавалося сумнівам. Дипломатична гра, яку під час його правління розпочала династія Анжу, також послабила його позиції. Всі ці чинники зробили його заручником політичних амбіцій могутніх підданих і привели державу до десятиліть міжусобиць.

1. Болован И. История Румынии / И. Болован, И.-А. Поп. – Бухарест, 2005. – 678 с.
2. Войтович Л. В. Лев Данилович и загадки «австрийского узла» (1272-1278) / Л. В. Войтович // Проблемы слов'янознавства. – 2012. – Вип. 61. – С. 120-139.
3. История Венгрии. – В 3-х т. – М.: Наука, 1971. – Т. I. – 643 с.
4. История Словакии. A concise History of Slovakia. Studia Historica Slovaca XXI. – Bratislava, 2000. – 436 с.
5. Контлер Л. История Венгрии: Тысячелетие в центре Европы / Ласло Контлер. – Пер. с англ. В. Т. Олейника. – М.: Издательство «Весь Мир», 2002. – 669 с.
6. Зубанич Л. Л. Княгині Київської Русі в історії Угорщини / Л. Л. Зубанич // Україна-Угорщина: Спільне минуле та сьогодення: Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 14-16 квітня 2005 р.) / Національна академія наук України; Інститут історії України. – С. 64-77.
7. Ліхтей І. М. Війни Пршемисла Оттакара II з Арпадовичами (50-70 рр. XIII ст.) / І. М. Ліхтей // Carpatica-Carpatika: Збірник. – Вип. 15: Карпати в давнину: Матеріали міжнародного симпозиуму. – Ужгородський національний університет, Інститут карпатознавства. – Ужгород, 2002. – С. 282-293.
8. Мургулія М. П. Половцы, Грузия, Русь и Венгрия в XII-XIII веках / М. П. Мургулія, В. П. Шушарин // РАН, Институт славяноведения и балканистики. – М., 1998. – 334 с.
9. Codex diolomaticus patrius Hungaricus. Győrött. – Budapest, 1867. – Т. 2. – Nr. 7. – 625 p.
10. For a summary of the history of the Geregye and Borsa families see Zoltán Lenkey and Attila Zsoldos, Szent István és III. András. [Saint Stephen and Andrew III]. – Budapest: Kossuth, 2003. – 149 p.
11. Karácsonyi J. A magyar nemzetség a XIV. század közepéig / János Karácsonyi. – Budapest: Kiadó a Magyar

- Tudományos Akadémia, 1900. – 1175 old.
12. Szabó K. Első könyv / Károly Szabó // Kun László. Méhner Vilmos kiadása. – 1886 (reprint 1988). – 398 old.
13. Zsoldos A. Kings and Oligarchs in Hungary at the Turn of the Thirteen and Fourteen Centuries / Atilla Zsoldos. – Hungarian Historical. – Review 2, no.2 (2013). – Old. 211-242.
14. Zsoldos A. Magyarország világi archontológiája 1000-1301 / Atilla Zsoldos // Hungarian Secular Archontology. – Budapest: MTA Történettudományi Intézete, 2011. – 312 old.
15. Zsoldos A. A Henrik-fiak: A Héder nembéli Kőszegiek családi története / Atilla Zsoldos // The Henrik Sons: The Family History of the Kőszegs of the Héder Kindred. – Vasi Szemle 64. – 2010. – Old. 114-179.
16. Zsoldos A. «IV. László és a Kállaiak ősei». Ladislaus IV and the Ancestors of the Kállais / Atilla Zsoldos // A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve. – Nyíregyháza: András Múzeum 2000. – Old. 98-129.

РЕЗЮМЕ

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ КОРОЛЕВСКОЙ ВЛАСТИ И ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ МАГНАТСКОЙ ВЕРХУШКИ В ВЕНГЕРСКОМ КОРОЛЕВСТВЕ В ПОСЛЕДНЕЙ ТРЕТИ XIII ВЕКА

Казак А. О. (Ужгород)

Статья освещает взаимоотношения последних представителей правящей династии Арпадов с представителями магнатской верхушки Венгерского королевства. Особое внимание уделяется деятельности магнатских семей, направленной на ослабление королевской власти и усиление своего влияния на политическую и социально-экономическую жизнь Венгрии в последней трети XIII века.

Ключевые слова: Арпады, Венгерское королевство, магнаты, магнатские владения.

SUMMARY

THE RELATIONSHIPS BETWEEN THE ROYAL AUTHORITY AND REPRESENTATIVES OF MAGNATES ELITE IN HUNGARIAN KINGDOM IN THE LAST THIRD OF THE 13th CENTURY

O. Kazakov (Uzhhorod)

This article highlights the relationship of the last representatives of the ruling Arpad dynasty with representatives of the magnates of the Hungarian kingdom. Particular attention is paid to the activities of the magnate families, aimed at weakening the royal power and increasing their own influence on the political and socio-economic life of Hungary in the last third of the 13th century.

Keywords: The Arpads, Hungarian kingdom, magnates, magnates' possessions.

УДК 94 (437.6) «15»:274

МАРТІН ЛЮТЕР ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМАЦІЇ НА СЛОВАЦЬКИХ ЗЕМЛЯХ У XVI СТОЛІТТІ

Борис І. І. (Ужгород)

У статті розглядається процес проникнення та характер поширення Реформації на словацьких теренах у XVI ст. Аналізуються питання, пов'язані з оцінкою внутрішнього становища церкви, прийняття та закріплення реформаторських ідей, їх значення в духовному житті словацького суспільства.

Ключові слова: Мартін Лютер, Реформація, церква, віра, лютеранство, євангеліки, Бог, християнство, католицизм, духовенство.

Постановка проблеми. 2017 р. весь християнський світ відзначив 500-річчя від початку масштабного духовного відродження, яке назавжди змінило хід світової історії. Початком Реформації прийнято вважати виступ німецького ченця Мартіна Лютера 31 жовтня 1517 р., який того дня прибив 95 тез до брами собору у Віттенберзі. В першу чер-

гу, Лютер виступив із відкритою критикою церковної практики індульгенцій. Його метою, однак, не було внести розкол і заснувати нову конфесію. Лютер, як і багато його сучасників, гостро усвідомлював необхідність реформ з метою очищення церкви від зловживань, несумісних із євангельською істиною. Основними питаннями й мотивом